

Hanna Malik-Trocha

ORCID: 0000-0002-5591-4331
Politechnika Warszawska

Czynniki warunkujące dostępność przestrzeni miejskiej dla wszystkich

Factors Determining the Accessibility of Urban Spaces for Everyone

Abstrakt

Celem artykułu jest analiza i porównanie kluczowych uwarunkowań skuteczności w systemowym wdrażaniu projektowania uniwersalnego w przestrzeni miejskiej. W badaniach wyjaśniono pojęcia systemowości i skuteczności, a także omówiono niezbędne kryteria i efekty działań konieczne do ich osiągnięcia. Przeanalizowano trzy główne podejścia warunkujące skuteczność projektowania uniwersalnego, porównując implementację projektowania uniwersalnego według normy PN-EN 17161:2019, projektowania dla wszystkich według metody HUMBLE oraz projektowania włączającego, przyjmując podejście Head, Heart, Hand (Empathy, Clarity, Creativity) i metodologię Design Thinking. Artykuł prezentuje również trzy narzędzia wdrażania dostępności stosowane w wybranych krajach europejskich: w Wielkiej Brytanii – mapę drogową RIBA Outlay Inclusive Design, w Irlandii – certyfikat dostępności Disability Access Certificate oraz w Polsce – Wzorcowy Opis Dostępności stosowany w Warszawie. Opisano, w jakim stopniu każde z narzędzi uwzględnia potrzeby użytkowników i komunikację z nimi, oraz oceniono wpływ takiego podejścia na efektywność działań. W końcowej części artykułu przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych w ramach pracy doktorskiej pt. „Systemowe podejście

do wdrażania projektowania uniwersalnego a standardy dostępności architektonicznej w Warszawie”, w których analizowano czynniki kształtujące mechanizmy wdrażania projektowania uniwersalnego. Interpretacja normy PN-EN 17161 oraz skuteczne strategie wdrażania dostępności w sposób systemowy.

Słowa klucze: systemowość, projektowanie uniwersalne, dostępność, niepełnosprawność

Abstract

The article aims to analyze and compare the key determinants of the systemic implementation of universal design in urban spaces. The research clarifies the concepts of system-based approaches and effectiveness, and discusses the necessary criteria and outcomes to achieve them. The effectiveness of universal design is analyzed through three main approaches: the implementation of universal design according to the PN-EN 17161:2019 standard; design for all based on the HUMBLE method; and inclusive design adopting the Head, Heart, Hand approach (Empathy, Clarity, Creativity) and the Design Thinking methodology. The article presents three accessibility implementation tools used in select European countries. In the United Kingdom, it is the RIBA Outlay Inclusive Design Outlay. In Ireland, it is the Disability Access Certificate. In Poland, it is the Model Accessibility Description employed in Warsaw. The article examines the extent to which each tool addresses user needs and evaluates the impact of such an approach on the effectiveness of actions. The final section of the article presents the results of a doctoral thesis titled *A Systemic Approach to Implementing Universal Design and Architectural Accessibility Standards in Warsaw*, which analyzed factors shaping universal design implementation mechanisms. Interpretations of the PN-EN 17161 standard and the Accessibility Strategy developed by Historic England showcase effective strategies for systemic accessibility implementation.

Keywords: systemic approach, universal design, accessibility, disability

Wprowadzenie

Dostępność przestrzeni miejskiej jest kluczowym aspektem współczesnych działań urbanistycznych i polityki społecznej, zwłaszcza w kontekście rosnącej świadomości praw osób z niepełnosprawnościami oraz wymogów związanych z ich równością i pełnym uczestnictwem w życiu społecznym. Wprowadzenie w 2019 roku ustawy o zapewnianiu

dostępności¹ stworzyło solidne podstawy prawne oraz ramy instytucjonalne, które mają na celu zagwarantowanie minimalnych standardów dostępności w zakresie architektury, komunikacji cyfrowej i systemów informacyjno-komunikacyjnych dla osób ze szczególnymi potrzebami. Jednak mimo istotnych postępów analiza wdrażania tych rozwiązań, a także raport o stanie dostępności przestrzeni publicznej², wydany przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, ujawniają poważne ograniczenia. W 2021 roku średni wskaźnik dostępności architektonicznej wyniósł zaledwie 43% na poziomie krajowym, przy czym najwyższą wartość (47%) osiągnięto w województwie mazowieckim³. Tak niski wynik podkreśla pilną potrzebę optymalizacji systemu monitorowania oraz intensyfikacji działań na rzecz poprawy infrastruktury publicznej⁴.

Pomimo zaangażowania rządu oraz samorządów⁵ skala podejmowanych działań pozostaje niewystarczająca. Dotychczasowe inicjatywy, takie jak programy Dostępność Plus dla uczelni, instytucji kultury, konsultacje w ramach Ośrodka Wsparcia Dostępności Architektonicznej, zainicjowały pozytywne zmiany. Niemniej jednak brak systematycznej analizy efektywności wdrażanych dobrych praktyk oraz krytycznego podejścia do obowiązujących standardów ogranicza możliwość pełnej optymalizacji dostępności na szczeblach krajowym i lokalnym.

Projekty i polityki wdrażane w Polsce opierają się na koncepcji projektowania uniwersalnego / projektowania dla wszystkich / projektowania włączającego⁶. Podejście to ma na celu wyeliminowanie barier, z jakimi codziennie spotykają się osoby o różnorodnych potrzebach. Skuteczne wdrażanie wymaga nie tylko wdrożenia odpowiednich narzędzi, ale również głębszej integracji podejścia systemowego⁷. Podejście systemowe umożliwi lepszą organizację działań poprzez tworzenie klarownych standardów, dokumentowanie procesów oraz skuteczne zarządzanie

1 Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, Dz.U. z 2019 r. poz. 1696.

2 Raport o stanie zapewniania dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami przez podmioty publiczne w Polsce (Warszawa: Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, 2021), https://cloud-6.edupage.org/cloud/Raport_z_badania_dostepnosc.pdf, 26–27.

3 *Ibidem*, 37

4 Marek Wysocki, „Tworzenie miasta przyjaznego wszystkim”, *Studia KPZK. Polska Akademia Nauk Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* 176 (2017).

5 *Ibidem*, 44

6 *Ibidem*, 39

7 John Pourdehnad, Wilson Dennis, Erica Wexler, „Systems & Design Thinking: A Conceptual Framework for Their Intergration”, *55th Annual Meeting of the International Society for the Systems Sciences* (2011).

ryzykiem i kontrolę jakości, co pozwala na minimalizowanie ryzyka rozproszonych i niespójnych działań na poziomie różnych jednostek administracyjnych.

Potrzeba systemowego podejścia do projektowania dostępności

Skuteczna polityka miejska to polityka skutecznych instrumentów służących rozwojowi miast. Sposobów na wdrażanie dostępności jest wiele, jedną z nich opisał dr hab. inż. arch. Marek Wysocki, stosując formułę: „Dostępność = Empatia x Egoizm x Ergonomia x Ekonomia + Edukacja²”⁸, stosując działania ukierunkowujące efektywne wdrażanie dostępności w polskim obszarze prawnym i w realizowanych w Polsce inwestycjach. Popularyzacja projektowania uniwersalnego jest w Polsce bardzo aktualna i potencjalnie progresywna, z założenia dąży do redukcji nierówności, niedostępności produktów, usług i środowisk, z którymi na co dzień borykają się osoby z niepełnosprawnością. Istnieje pilna potrzeba usystematyzowania wiedzy, rozwijania krytycznych studiów w stosunku do wycinkowego wdrażania dostępności.

Projektowanie uniwersalne oraz dostępność przestrzeni publicznej można postrzegać jako skomplikowane systemy, które obejmują interakcje między różnymi komponentami infrastruktury, organizacji miejskich oraz wymagań użytkowników. Jak zauważył Chmielewski⁹, struktura miasta jest systemem wieloelementowym, w którym każdy element wpływa na całość. Dlatego też wdrażanie dostępności na poziomie lokalnym wymaga spójności w zakresie standardów, planowania oraz monitorowania działań w integracji przestrzeni miejskiej, a także edukacji i promocji miasta dostępnego dla wszystkich¹⁰. W tej koncepcji kluczowe jest uwzględnienie perspektywy wszystkich użytkowników oraz dobór

8 Magdalena Mojduška, *Wzór na dostępność. Rozmowa z Markiem Wysockim, ekspertem projektu OWDA – Architektura-Murator*, <https://architektura.muratorplus.pl/krytyka/wzor-na-dostepnosc-aa-vLDs-iEB9-jska.html> (dostęp: 27.08.2024).

9 Jan Maciej Chmielewski, *Teoria i praktyka planowania przestrzennego. Urbanistyka Europy* (Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej).

10 Krystyna Solarek, „Trzy wymiary integracji w planowaniu dostępnych miast”, *Polska Akademia Nauk* (2017).

odpowiednich narzędzi polityki publicznej, aby, jak wskazuje Howlett¹¹, efektywnie realizować zamierzone cele.

Standardy dostępności opracowywane przez różne gminy często różnią się pod względem kryteriów, co prowadzi do niespójności i utrudnia projektantom zastosowanie jednolitych norm¹². Konieczne jest zatem wypracowanie systemowego podejścia, które zapewni koordynację i ciągłość działań oraz jasność przekazu dla projektantów, samorządów i innych interesariuszy. W artykule zostały przedstawione wyniki badań nad skutecznością wdrażania projektowania uniwersalnego z uwzględnieniem różnych podejść i narzędzi stosowanych w Polsce, Irlandii i Wielkiej Brytanii¹³. Wyniki badań przeprowadzonych w ramach pracy doktorskiej autorki pozwoliły zidentyfikować kluczowe czynniki¹⁴, które przyczyniają się do efektywnego wdrażania dostępności, oraz potencjalnych korzyści i wyzwań związanych z przyjęciem podejścia systemowego na poziomie miejskim.

Cel artykułu i struktura badań

Celem niniejszego artykułu jest analiza efektywności metod wdrażania projektowania uniwersalnego oraz porównanie narzędzi wspierających realizację tego celu w Polsce i innych krajach europejskich. W artykule omówiono trzy główne podejścia do projektowania dostępności: zgodnie z normą PN-EN 17161:2019¹⁵, metodą HUMBLE¹⁶ oraz podejściem Creative Leadership poprzez Design Thinking¹⁷, a także

-
- 11 Michael Howlett, „Governance modes, policy regimes and operational plans. A multi-level nested model of policy instrument choice and policy design”, *Policy Sciences* 42/1 (2009): 73–89.
 - 12 Hanna Malik-Trocha, *Systemowe podejście do wdrażania projektowania uniwersalnego a standardy dostępności architektonicznej w Warszawie* [praca doktorska], 2024.
 - 13 *Ibidem*, 162–214.
 - 14 *Ibidem*, 18–19.
 - 15 PN-EN 17161:2019 Projektowanie dla wszystkich, PN-EN 17161:2019 Projektowanie dla wszystkich – Dostępność w odniesieniu do wyrobów, towarów i usług zgodna z podejściem „projektowanie dla wszystkich”. Rozszerzenie zakresu użytkowników., Bruksela 2019.
 - 16 Francesc Aragall, Peter Neumann, Silvio Sagromola, *ECA for Administrations* (Luxembourg: EuCAN – European Concept for Accessibility Network, 2008), www.eca.lu (dostęp: 05.08.2024).
 - 17 Rama Gheerawo, Melanie Flory, Ninela Ivanova, „Creative Leadership: design meets neuroscience to transform leadership”, *Academic Design Management Conference Proceedings* 1 (2020).

wskazano na różnorodność narzędzi stosowanych w praktyce w Polsce, Wielkiej Brytanii oraz Irlandii. Rezultatem analizy jest próba określenia stopnia, w jakim wybrane narzędzia wspomagają realizację celów polityki dostępności, uwzględniając ich wpływ na proces decyzyjny i komunikację z użytkownikami.

W badaniu zostały wykorzystane następujące metody badawcze:

1. analiza instytucjonalno-prawna oparta na *desk research*,
2. badanie terenowe, obserwacje oraz wykonanie fotografii wybranych obszarów miasta, instytucji publicznych,
3. wywiady pogłębione ustrukturyzowane na podstawie metody HUMBLE¹⁸ z ekspertami, liderami politycznymi, praktykami, przedstawicielami grup zaangażowanych we wdrażanie dostępności, przeprowadzone w Dublinie, Londynie, Warszawie,
4. usystematyzowanie zebranego materiału i konstruowanie schematów ideowych.

Wyniki badań

Badania potwierdziły, że różne metodologie wpływające na efektywne i kreatywne rozwiązywanie problemów opierają się na koncepcji myślenia systemowego¹⁹. Kluczowym elementem myślenia systemowego jest holistyczne spojrzenie na złożone struktury. Oznacza to, że miasto, jako przykład złożonego systemu, powinno być postrzegane jako sieć funkcjonalnie zależnych elementów. Ignorowanie zależności między komponentami prowadzi do suboptymalizacji i obniżenia efektywności całego systemu²⁰. Przeprowadzone badania obejmowały analizę trzech podejść do wdrażania projektowania uniwersalnego, uwzględniających różne aspekty dostępności. Poniższa tabela prezentuje porównanie metod wdrażania projektowania uniwersalnego, podkreślając ich kluczowe różnice oraz efektywność w praktyce²¹.

18 Francesc Aragall, Jordi Montaña, *Universal design. The HUMBLE Method for User-Centred Business* (London: Taylor and Francis, 2016).

19 Pourdehnad, Dennis, Wexler, *Systems & Design Thinking*.

20 *Ibidem*, 1–14.

21 Malik-Trocha, *Systemowe podejście do wdrażania projektowania uniwersalnego*, 174–191.

Tabela 1. Porównanie metod wdrażania projektowania uniwersalnego

Aspekt	PN-EN 17161:201 ²²	Metoda HUMBLE ²³	Creative Leadership poprzez Design Thinking ²⁴
Cel	Zwiększenie dostępności produktów i usług przez podejście „Projektowanie dla Wszystkich” (UD), uwzględniające różnorodne potrzeby użytkowników.	Wspieranie organizacji w projektowaniu uniwersalnym poprzez ocenę strategii i praktyk biznesowych pod kątem dostępności dla szerokiej grupy klientów.	Wspieranie projektantów w tworzeniu inkluzywnych rozwiązań z wykorzystaniem empatii, przejrzystości i kreatywności; eliminacja dyskryminacji rozumianej jako RAGA (<i>racism, age, gender, ability</i>).
Proces / Fazy	1. Zrozumienie kontekstu organizacji, integracja podejścia projektowania dla wszystkich w ramach ustalonych systemów i procesów 2. Przywództwo 3. Planowanie celów i sposobu ich osiągnięcia 4. Wsparcie i zasoby 5. Działanie i procesy 6. Ocena efektów, procesy związane z monitorowaniem, oraz oceną skuteczności i poprawności podejścia 5. Ciągłe doskonalenie podejścia	1. Zaangażowanie decydentów 2. Koordynacja 3. Tworzenie sieci i partycypacja 4. Planowanie strategiczne 5. Zarządzanie wiedzą 6. Optymalizacja zasobów 7. Komunikacja i marketing	1. Zarządzaj: ocena potrzeb 2. Eksploruj: analiza potrzeb użytkowników 3. Twórz: prototypowanie rozwiązań 4. Oceniaj: testowanie z użytkownikami i testowanie eksperckie
Kluczowe wartości / Zasady	– Uniwersalne podejście do projektowania – Wsparcie kierownictwa – Ciągłe doskonalenie	– Partycypacja interesariuszy – Tworzenie sieci współpracy – Transfer wiedzy	– Empatia – Przejrzystość – Kreatywność

22 PN-EN 17161:2019 Projektowanie dla wszystkich, *PN-EN 17161:2019 Projektowanie dla wszystkich – Dostępność w odniesieniu do wyrobów, towarów i usług zgodna z podejściem „projektowanie dla wszystkich”. Rozszerzenie zakresu użytkowników.*, Bruksela 2019.

23 Aragall, Neumann, Sagrāmola, *ECA for Administrations*.

24 Gheerawo, Flory, Ivanova, „Creative Leadership”.

Skupienie na użytkowniku	Uwzględnianie potrzeb użytkowników, w tym osób z niepełnosprawnościami, oraz tworzenie produktów dostępnych dla szerokiego grona użytkowników.	Skoncentrowanie na dostępności dla wszystkich, z naciskiem na zmiany demograficzne i potrzeby rynku.	Angażowanie zróżnicowanych grup użytkowników, eliminacja uprzedzeń oraz projektowanie uwzględniające grupy marginalizowane.
Zarządzanie i przywództwo	Wymóg aktywnego wsparcia kierownictwa oraz przejrzystego planowania zasobów i kompetencji, aby efektywnie wdrożyć podejście UD.	Silne wsparcie decydentów na różnych poziomach organizacji (koordynacja działań).	Liderzy projektowania kierują procesem, uwzględniając potrzeby użytkowników poprzez empatię i współpracę; przeciwdziałanie barierom dyskryminacyjnym. Liderzy powinni być empatyczni, myśleć integracyjnie, eksperymentować i współpracować, aby tworzyć innowacyjne rozwiązania.
Monitorowanie i doskonalenie	Regularne monitorowanie efektów i doskonalenie procesów, m.in. poprzez audyty i zbieranie danych zwrotnych od użytkowników.	Utrzymanie ciągłości i regularna ocena efektów strategicznych działań (dostosowanie do nowych wymagań klientów i zmian demograficznych).	Cykliczna ocena dopasowania do potrzeb użytkowników i eliminacja wykluczających barier.
Wymagane zasoby i kompetencje	Określenie zasobów i niezbędnych kompetencji oraz dokumentacja procesów w organizacji.	Skuteczna alokacja zasobów i wiedzy we współpracy z ekspertami zewnętrznymi.	Rozwój umiejętności empatii i kreatywnego przywództwa w projektowaniu włączającym.
Obszary zastosowania	Produkty, towary i usługi w kontekście ich dostępności dla różnych użytkowników, zintegrowane z zarządzaniem jakością (np. EN ISO 9001).	Produkty i usługi szeroko dostępne na rynku oraz narzędzia dla podmiotów administracyjnych do samooceny i oceny strategii projektowania dla wszystkich..	Produkty i usługi dostosowane do szerokiej grupy odbiorców, które uwzględniają różnorodność i przeciwdziałają dyskryminacji na wczesnym etapie projektowania.

Źródło: opracowanie własne

Poniżej przedstawiono porównanie trzech narzędzi stosowanych w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Polsce (Warszawa), ukazując, jak uniwersalne projektowanie jest wdrażane w proces projektowy oraz realizację inwestycji. Analizowane narzędzia to strategia wdrażania projektowania inkluzyjnego w Wielkiej Brytanii *RIBA Inclusive Design Overlay*

to the RIBA Plan of Work, certyfikat dostępności w Irlandii *Disability Access Certificate, DAC* oraz Wzorcowy Opis Dostępności (WOD) w Warszawie. Poniżej zestawiono kluczowe podobieństwa i różnice w ich podejściu do wdrażania uniwersalnego projektowania oraz zgodności z przepisami budowlanymi:

- **Zgodność z przepisami budowlanymi:** We wszystkich trzech krajach narzędzia te kładą nacisk na zgodność z przepisami dotyczącymi dostępności, aby zapewnić osobom z niepełnosprawnościami bezpieczne i niezależne korzystanie z budynków. W Wielkiej Brytanii i Warszawie podejście to wykracza poza minimalne wymagania, promując wyższe standardy, które uwzględniają dodatkowe normy brytyjskie i lokalne standardy dostępności.
- **Zaangażowanie użytkowników i grup narażonych na wykluczenie:** W Wielkiej Brytanii i Irlandii szczególną wagę przywiązuje się do angażowania użytkowników w proces projektowania, co sprzyja podejściu partycypacyjnemu. W Warszawie, choć ten aspekt nie jest tak mocno podkreślony, jego uwzględnienie mogłoby wzmocnić proces projektowy i poprawić dostosowanie projektu do rzeczywistych potrzeb użytkowników.
- **Obowiązkowość:** Uzyskanie DAC w Irlandii jest obligatoryjne, natomiast w Wielkiej Brytanii *RIBA Inclusive Design Overlay* stanowi zalecenie obejmujące wszystkie fazy projektu, od wstępnego planowania po użytkowanie. W Warszawie WOD jest wymagany od początku procesu projektowego i zawiera wytyczne również dla etapu użytkowania i konserwacji budynków, co zwiększa jego znaczenie w zakresie długofalowej dostępności.
- **Proces i dokumentacja:** W Irlandii proces uzyskania DAC jest formalnym wymogiem administracyjnym, natomiast *RIBA Inclusive Design Overlay* w Wielkiej Brytanii opiera się na ogólnych zasadach wdrażania Strategii Inkluzywności, obejmujących także przygotowanie *Inclusive Design Statement* (Opisu Dostępności Inwestycji) podczas uzyskiwania pozwolenia na budowę. W Warszawie WOD posiada określoną strukturę dokumentacji, ale brakuje publikacji oraz przykładowych materiałów, które mogłyby służyć jako wzorzec dla interesariuszy. Każde z narzędzi wymaga szczegółowej dokumentacji, co przekłada się na wyższe koszty oraz nakład pracy dla inwestorów.
- **Systemowe wdrażanie uniwersalnego projektowania:** Zarówno podejście obowiązkowe, jak i wytyczne dotyczące dobrych praktyk, jak w *RIBA Inclusive Design Overlay*, wymagają zaangażowania wszystkich stron – użytkowników, projektantów oraz

wykonawców. W Warszawie WOD, wdrożony na mocy zarządzenia Prezydenta m.st. Warszawy, dodatkowo nakłada obowiązek monitorowania oraz stałego doskonalenia rozwiązań, co ma na celu zapewnienie wysokich standardów dostępności na każdym etapie realizacji inwestycji.

Dodatkowe wnioski wynikające z zastosowania narzędzia *RIBA Inclusive Design Overlay to the RIBA Plan of Work*:

- **Zaangażowanie i poparcie klienta/inwestora:** Pełne wdrożenie projektowania inkluzyjnego wymaga dużego zaangażowania oraz wsparcia ze strony klienta/inwestora. Wymagania klienta powinny być zgodne z budżetem projektu, by zapewnić odpowiednie zasoby kadrowe i organizacyjne.
- **Ewaluacja wpływu na środowisko:** Kluczowe jest zidentyfikowanie grup narażonych na wykluczenie oraz ocena potencjalnych skutków zmian dla tych grup. Wszystkie strony zaangażowane w projekt (zespół projektowy, wykonawczy, zarządzający obiektem i projektem) powinny posiadać wiedzę o potrzebach użytkowników, zasadach Inclusive Design (ID) oraz zapewnianiu dostępności na poziomie wyższym niż minimalny.
- **Jasne przypisanie odpowiedzialności:** Mapa drogowa RIBA precyzuje podział odpowiedzialności pomiędzy stronami projektu, co sprzyja efektywnemu zarządzaniu i wdrażaniu standardów dostępności.
- **Wczesne zaangażowanie interesariuszy:** Zaangażowanie użytkowników, wykonawcy oraz administratora od wczesnych etapów procesu wspiera uwzględnienie ich perspektyw i potrzeb.
- **Efektywna komunikacja:** Komunikacja inkluzyjna powinna być realizowana w różnorodnych formatach, co umożliwi szerokie zaangażowanie użytkowników. Występują jednak wyzwania, jak zapewnienie reprezentatywności grup użytkowników oraz potrzeba różnorodnych formatów komunikacji.
- **Strategia projektowania inkluzyjnego:** Od początku procesu wymagane jest planowanie szczegółowej strategii, określenie ryzyk oraz stały monitoring postępów.
- **Ciągłe doskonalenie i zarządzanie wiedzą:** Skuteczne wdrożenie ID wymaga zarządzania wiedzą oraz ciągłego doskonalenia podejścia na bazie doświadczeń wielu stron zaangażowanych w projekt.
- **Zapewnienie dostępności dla użytkowników i personelu wykonawczego:** Dbałość o dostępność obejmuje zarówno użytkowników końcowych, jak i personel Generalnego Wykonawcy, co stanowi dodatkowy element wartości dodanej przy wdrażaniu ID.

Z perspektywy wdrażania projektowania uniwersalnego w sposób systemowy autorka określiła w ramach pracy doktorskiej czynniki wpływające na mechanizm wdrażania uniwersalnego projektowania na podstawie interpretacji normy PN-EN 17161 oraz podejścia tzw. strategii dostępności opisanego przez instytucję *Historic England*:

- **Ocena istniejących zasobów i uwarunkowań** poprzez zrozumienie organizacji i kontekstu polityki, procesów i działań organizacyjnych.
- **Strategia promująca dostępność i różnorodność według wizji liderów** na podstawie projektowania uniwersalnego.
- **Planowanie celów dostępności** zgodnie z projektowaniem uniwersalnym.
- **Plan wdrażania** poprzez zaplanowanie procesów działań w celu wdrożenia wymagań.
- **Ciągle doskonalenie:** Ewaluacja, diagnoza ponownych uwarunkowań i danych wejściowych do przeglądu zarządzania.
- **Zarządzanie procesami monitorowania**, weryfikacji oraz oceny skuteczności i poprawności podejścia projektowania uniwersalnego i wyników w zakresie dostępności.
- **Koordinacja oraz niezbędne zasoby kompetencji** (specjalistycznej wiedzy, umiejętności i doświadczenia audytowania) realizowane przez wewnętrznych lub zewnętrznych specjalistów, np. konsultanta dostępności.
- **Planowanie techniczne i określenie wymagań dot. dostępności** poprzez techniczne lub funkcjonalne standardy, wytyczne dot. dostępności architektonicznej.
- **Angażowanie użytkowników** poprzez uczestnictwo, otrzymywanie informacji zwrotnych na każdym etapie procesu.

Rysunek 1. Schemat czynników

Źródło: opracowanie własne na podstawie normy PN-EN 17161 (PN-EN 17161:2019 Projektowanie dla wszystkich, 2019)

Analizując schemat wdrażania projektowania uniwersalnego, należy stwierdzić, że dwa czynniki – strategia oraz ocena istniejących zasobów – odgrywają rolę kluczowych składników wejściowych. Na ich podstawie opracowywany jest plan celów dostępności (aspiracji i deklaracji), który stanowi integralną część sekwencji powtarzających się działań wdrożeniowych: planowania realizacji wymagań, ewaluacji (ciągłego doskonalenia), zarządzania procesami, koordynacji, projektowania technicznego oraz angażowania interesariuszy, w tym użytkowników.

Podsumowanie

Artykuł skupia się na analizie efektywności systemowego wdrażania projektowania uniwersalnego w przestrzeni miejskiej, którego celem jest

eliminacja barier i zapewnienie pełnej dostępności przestrzeni publicznych dla wszystkich użytkowników, w tym osób z niepełnosprawnościami. Autorka zaznacza, że realizacja tego celu wymaga kompleksowego podejścia, obejmującego spójne standardy, efektywne monitorowanie oraz aktywne zaangażowanie użytkowników.

Przeanalizowane narzędzia stosowane w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Polsce (Warszawie) – takie jak mapa drogowa RIBA, certyfikat Disability Access Certificate czy Wzorcowy Opis Dostępności – różnią się pod względem obligatoryjności, stopnia współpracy z użytkownikami oraz mechanizmów nadzoru nad realizacją standardów.

Wdrożenie projektowania uniwersalnego na szeroką skalę wymaga nie tylko skutecznych narzędzi, ale również pełnego włączenia tego podejścia do miejskich polityk oraz praktyki projektowej. Kluczowym elementem tego procesu jest stałe monitorowanie realizacji wymagań wynikających ze standardów dostępności. Takie działania umożliwiają nie tylko bieżące śledzenie postępów, ale także promowanie wiedzy i edukacji w zakresie projektowania uniwersalnego wśród projektantów, urzędników i wykonawców.

Monitorowanie realizowane na każdym etapie procesu inwestycyjnego – od planowania, przez projektowanie, aż po budowę i użytkowanie – pozwala na szybkie wykrywanie potencjalnych problemów i wdrażanie rozwiązań, które są zarówno racjonalne, jak i oszczędne pod względem kosztów. To podejście nie tylko przyczynia się do efektywniejszego zarządzania dostępnością, lecz także zwiększa świadomość jej znaczenia w procesie inwestycyjnym, wzmacniając systemowe wdrażanie zasad projektowania uniwersalnego.

Bibliografia

- Aragall Francesc, Montaña Jordi, *Universal design. The HUMBLE Method for User-Centred Business* (London: Taylor and Francis, 2016).
- Aragall Francesc, Neumann Peter, Sagramola Silvio, *ECA for Administrations* (Luxembourg: EuCAN – European Concept for Accessibility Network, 2008), www.eca.lu (dostęp: 05.08.2024).
- Chmielewski Jan Maciej, *Teoria i praktyka planowania przestrzennego. Urbanistyka Europy* (Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej).
- DAC application, *Possible Format for the layout of a DAC application. Dwelling Units (Flats & Apartments). Part M 2010* (Cork, 2016), <https://www.corkcoco.ie/sites/default/files/2022-01/sample-format-for-dac-report-dwelling-units-pdf.pdf> (dostęp: 05.08.2024).

- Comhairle Contae Dhún na nGall, *Disability Access Certificate* (Dun Laoghaire: Rathdown County Council, 2011), [https://www.donegalcoco.ie/media/donegalcountyc/buildingcontrol/DAC Guidance Document for LA Access Officers.pdf](https://www.donegalcoco.ie/media/donegalcountyc/buildingcontrol/DAC%20Guidance%20Document%20for%20LA%20Access%20Officers.pdf) (dostęp: 01.08.2024).
- Gheerawo Rama, Flory Melanie, Ivanova Ninela, „Creative Leadership: design meets neuroscience to transform leadership”, *Academic Design Management Conference Proceedings* 1 (2020): 679–692.
- Historic England, *Easy Access to Historic Landscapes* (2015), <https://historic-england.org.uk/images-books/publications/easy-access-historic-landscapes/heag011-easy-access-to-historic-landscapes/> (dostęp: 05.08.2024).
- Howlett Michael, „Governance modes, policy regimes and operational plans. A multi-level nested model of policy instrument choice and policy design”, *Policy Sciences* 42/1 (2009): 73–89.
- Malik-Trocha Hanna, *Systemowe podejście do wdrażania projektowania uniwersalnego a standardy dostępności architektonicznej w Warszawie* [praca doktorska], 2024.
- Mojduszka Magdalena, *Wzór na dostępność. Rozmowa z Markiem Wysockim, ekspertem projektu OWDA – Architektura-Murator*, <https://architektura.muratorplus.pl/krytyka/wzor-na-dostepnosc-aa-vLDs-iEB9-jska.html> (dostęp: 27.08.2024).
- PN-EN 17161:2019 Design for All, *PN-EN 17161:2019 Design for All. Accessibility following a Design for All approach. Projektowanie dla wszystkich. Dostępność w odniesieniu do wyrobów, towarów i usług zgodna z podejściem „projektowanie dla wszystkich”. Rozszerzanie zakresu użytkowników*, 2019.
- PN-EN 17161:2019 Projektowanie dla wszystkich, *PN-EN 17161:2019 Projektowanie dla wszystkich – Dostępność w odniesieniu do wyrobów, towarów i usług zgodna z podejściem „projektowanie dla wszystkich”. Rozszerzenie zakresu użytkowników.*, Bruksela 2019.
- Pourdehnad John, Dennis Wilson, Wexler Erica, „Systems & Design Thinking: A Conceptual Framework for Their Intergration”, 55th Annual Meeting of the International Society for the Systems Sciences (2011): 1–14.
- Solarek Krystyna, „Trzy wymiary integracji w planowaniu dostępnych miast”, *Polska Akademia Nauk* (2017): 11–36.
- Wilson Pareisse, Ryan Alex, McLaughlin Jenny, Simpson Jane, Tait Alex, Warner Ed, *Inclusive Design Overlay to the RIBA Plan of Work* (Londyn: Royal Institute of British Architects, 2023), <https://www.architecture.com/knowledge-and-resources/resources-landing-page/inclusive-design-overlay-to-riba-plan-of-work> (dostęp: 17.06.2024).
- Wysocki Marek, „Tworzenie miasta przyjaznego wszystkim”, *Studia KPZK. Polska Akademia Nauk Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* 176 (2017): 37–56.
- Wzorcowy Opis Dostępności, *Załącznik nr 5 do Zarządzenia 1783/2022 Wzorcowy Opis Dostępności*, 2017 (2017).